

2 KRONIKA 69

2021

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

6. junija 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2021

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Marija Auersperg Attems: Niša z visečim cvetličnim loncem in sadeži,
1849, zasebna last (© Christie's London)/ Maria Auersperg Attems: A niche with a hanging flower pot and
fruit, 1849, private collection (© Christie's London)

Na zadnji strani/ Back cover: Dominik Francišek Kalin von Marienberg: Rodovnik rodbine Porcia, 1677,
Landesmuseum für Kärnten (foto: K. Allesch)/ Dominic Franz Kalin von Marienberg: Family tree of the
House of Porcia, 1677 Landesmuseum für Kärnten (Photo: K. Allesch)

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik, Gojko Tica, Bernarda Županek:	Rimski sod z napisom s Cimpermanove ulice v Ljubljani.....	201
Martin Bele:	Limbuš in Limbuški med 12. in 14. stoletjem	215
Boris Golec:	Poslednja volja začetnika rodu kranjskih Valvasorjev. Oporoka polihistorjevega deda Hieronima iz leta 1602	229
Polona Vidmar:	Rodovnik Auerspergov s Turjaka ter rodovniki genealoga in historiografa Dominika Frančiška Kalina von Marienberga za dvorno plemstvo	239
Miha Šimac:	»Svetnik ljubljanskega kongresa«. Paberki o abbéju Inglesiju (pribl. 1795–1825)	267
Marija Terpin Mlinar, Miha Kosmač:	Razvoj in organizacija protipožarnega varstva na Idrijskem pred letom 1890.....	281
Metoda Kemperl:	Arhitekt Janez Pečnik (Hans Petschnig) in njegovo delo za lavantinsko škofijo.....	295
Ludvik Mihelič:	Baltazar Bartol – duhovnik, nabožni pisatelj in homeopat.....	319
Luka Cerar:	»Čez noč je postal Gassner Anglež, Glanzmann pa švicarski Italijan.« Sekvestracija Bombažne predilnice in tkalnice v Tržiču leta 1919	329
Klemen Kocjančič:	Bled v času nemške okupacije med drugo svetovno vojno (1941–1945).....	341
Tina Košak:	Slike iz plemiških zbirk na Slovenskem na mednarodnem umetnostnem trgu: nekaj novih primerov	353

Po razstavah

Spletna razstava Preobrazbe mesta. Slovenska Bistrica med 18. stoletjem in letom 2020 – njeni ljudje in podobe trgov, ulic in stavb (<i>Simona Kostanjšek Brglez</i>)	373
---	-----

Jubilej

Univerzitetni profesor dr. Franc Rozman skozi oči študenta ob njegovi 80-letnici (<i>Tomaž Ivešič</i>)	381
Akademik Peter Štih – <i>sexagenarius</i> (<i>Marko Štubec</i>)	383

Ocene in poročila

Frederic Chapin Lane: Benetke. Pomorska republika (<i>Ignacij Voje</i>)	385
Mojca Šorn: Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med Veliko vojno (<i>Ignacij Voje</i>)	388
Nadja Terčon: Sava & Jolanda. Prvi slovenski in jugoslovanski pomorščakinji. Ženske in morje ter vstop Slovenk v moški svet pomorskega poklica (<i>Ljudmila Bezlaj Krevel</i>)	390
Hanns Christoph Herberstein: So war's. Erinnerungen aus meinem ziemlich bewegten Leben (<i>Matjaž Grahornik</i>)	392
Sodraških 800. Monografija ob 800-letnici prve pisne omembe Sodražice (<i>Bogdan Kolar</i>)	395

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 331.108.641:677(497.4Tržič)"1919"

Prejeto: 2. 4. 2021

Luka Cerar

mag., arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, Savska cesta 8, SI-4000 Kranj
E-pošta: luka.cerar@guest.arnes.si

»Čez noč je postal Gassner Anglež, Glanzmann pa švicarski Italijan.«¹

Sekvestracija Bombažne predilnice in tkalnice v Tržiču leta 1919

IZVLEČEK

V članku so predstavljene razmere, v katerih sta se leta 1919 znašla lastnika Bombažne predilnice in tkalnice v Tržiču Edmund Glanzmann in Andre Gassner ml. Ministrstvo za trgovino in industrijo je namreč 30. aprila 1919 izdalo naredbo, po kateri so vsa podjetja, ki so pripadala državljanom »neprijateljskih držav«, postavili pod poseben nadzor in sekvester. Glanzmann in Gassner sta morala dokazati, da nista državljana sovražnih držav, in sta v ta namen sprožila obsežno akcijo, v kateri sta se obrnila na poslaništvi svojih držav Švice in Velike Britanije, za posredovanje pa sta prosila tudi najuglednejšega slovenskega politika tiste dobe, dr. Antona Korošca.

KLJUČNE BESEDE

Tržič, Glanzmann, Gassner, Bombažna predilnica in tkalnica Tržič, Kraljevina SHS, sekvestracija

ABSTRACT

**"OVERNIGHT GASSNER BECAME AN ENGLISHMAN AND GLANZMANN A SWISS ITALIAN."
SEQUESTRATION OF THE COTTON SPINNING AND WEAVING MILL OF TRŽIČ IN 1919**

The article presents the conditions that in 1919 faced the owners of the Cotton Spinning and Weaving Mill of Tržič Edmund Glanzmann and Andre Gassner, Jr. On 30 April 1919, the Ministry of Trade and Industry issued a decree stipulating that all companies owned by subjects of "unfriendly states" should be placed under special supervision and sequestration. In order to demonstrate that they were not citizens of hostile states, Glanzmann and Gassner started a comprehensive campaign, turning to the embassies of their respective home countries Switzerland and Great Britain, and they also asked the preeminent Slovenian politician of that time, Anton Korošec, to intercede on their behalf.

KEY WORDS

Tržič, Glanzmann, Gassner, Cotton Spinning and Weaving Mill of Tržič, Kingdom of SHS, sequestration

¹ Jugoslavija, 5. 1. 1919, str. 2, »Iz Tržiča«.

Bombažna predilnica in tkalnica Tržič v dvajsetih letih 20. stoletja (SI ZAL KRA 145, t. e. 2).

»Duša se zasmije radosti človeku, ko stopi v to divno tržiško kotlino. Koliko naravne krasote, koliko prirodnega bogastva. A ko spozna človek naše tukajšnje razmere, mu postane prebridko pri srcu. Tujec je gospodaril od nekdaj pri nas, vsa večja podjetja, vele-tovarne z milijonskim obratom, ogromni gozdovi in posestva so last najrazličnejših privandrancev, ki so bili pod našim sivim Františkom in njegovim mladim naslednikom ‚Kerndeutsche‘, zdaj pa se izdajajo za različne druge spoštovane narodnosti. Dobro je, če naši javnosti vsaj nekoliko ilustriramo tukajšnje mogotce in še zdajšnje diktatorje. Lastnika velike predilnice, pri kateri je bilo zaposlenih v mirnih časih do 700 delavcev, sta velekapitalista Gassner in Glanzmann. Njih največja zasluga je, da se je mogla držati tu šulferajnska šola, ker so bili vsi delavci prisiljeni, pošiljati svoje otroke v to pomembno učilnico. Šulferajnsko šolo so pred kratkim razpustili, a učiteljico te šole je vzel Glanzmann k sebi kot domačo vzgojiteljico. Med tovarniškimi uradniki je vladal strog nemški duh in uplivni krogi so skrbeli za to, da so se po možnosti nastavljali le nemški uradniki.«²

»Predpisi tega zakona se nanašajo na imovino podanikov Avstro-ogrske, nemškega cesarstva, otomanske države kakor tudi na podanike onih držav, ki bi se naknadno vojskovale s Srbijo. Ti predpisi veljajo kakor za fizične, tako za pravne osebe.«³

Bombažna predilnica in tkalnica v Tržiču (BPT) je začela delovati leta 1885. Nastanek tovarne je plod razmišljanja avstrijskih industrijskih veljakov, ki so želeli razviti industrijo v zaledju tržaškega pristanišča. Najpomembnejšo vlogo je odigral mladi Edmund Glanzmann (1855–1947), sicer Švicar, ki se je strokovno izpopolnjeval v Zürichu, Alzaciji, na Nizozemskem in v Angliji. Po dolgotrajnih pogajanjih o lokaciji predilnice⁴ je na koncu padla odločitev, da bo bombažna predilnica in tkalnica stala v Tržiču. V trgovsko sodni register je bila firma vpisana 11. maja 1885, glavna družabnika pa sta bila Edmund Glanzmann in Ludvik Wachter († 1887).⁵ Wachter je 12. januarja 1887 storil samomor, namesto njega pa je vstopil Andre Gassner st. (1847–1925), sicer doma v Bludenzu na Predarlskem. Firma se je od tedaj imenovala Baumwollspinnerei und Weberei Edmund Glanzmann & Andreas Gassner Neumarkt.⁶

Glavno vlogo pri izgradnji tovarne, ki je zrasla ob sotočju Tržiške Bistrice in Mošenika, je imel Edmund Glanzmann, ki je poskrbel tudi za gradnjo stanovanjskih stavb za delavce in uradnike.⁷

² Jugoslavija, 5. 1. 1919, str. 2, »Iz Tržiča«.

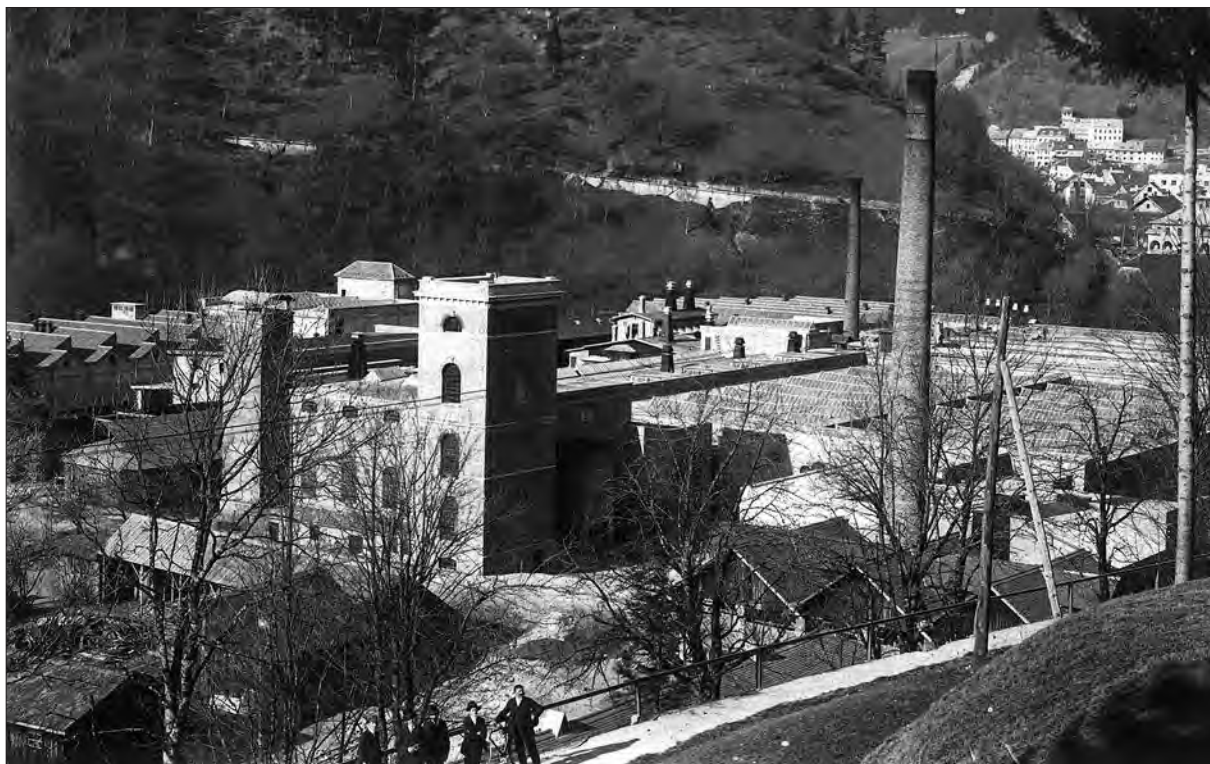
³ Uradni list deželne vlade za Slovenijo, Zakon o postopanju z imovino podanikov držav, ki so v neprijateljstvu s Srbijo, 20. 5. 1919.

⁴ V poštev so prišli številni kraji v današnji Sloveniji in Avstriji, v igri sta bila tudi Pordenone in Tržič (Monfalcone) v Italiji.

⁵ Mohorič, *Zgodovina*, str. 25–41.

⁶ *Tržiški vestnik*, 25. 7. 1955, str. 3, »70 letnica Bombažne predilnice in tkalnice«.

⁷ Rakovec, *Likovna umetnost*, str. 743.

Bombažna predilnica in tkalnica Tržič v dvajsetih letih 20. stoletja (SI ZAL KRA 145, t. e. 2).

Konec prve svetovne vojne in sekvstracija BPT

Oktober 1918 je razpadla Habsburška monarhija in večji del slovenskega etničnega ozemlja je prešel v okvir južnoslovanske države. Šeststoletna tradicija življenja pod habsburškim vladarjem je bila prekinjena. Tako je večina Slovencev po združitvi kratkotrajne Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s Kraljevino Srbijo in Črno goro zaživela pod pravoslavnim srbskim kraljem. To je bilo obdobje velike navdušenosti nad novo južnoslovansko stvarnostjo, obdobje, polno upov na lepo prihodnost pod žezlom Karadorđevićev. Obenem pa je bil to čas, ko so obračunavali z vsem, kar je spominjalo na staro Avstrijo. Slovenci so se čutili ponosne, da so prekinili vezi s podonavsko monarhijo, katere ime je dobilo negativen prizvok. Avstro-Ogrska je bila v določenih krogih sicer nepriljubljena že prej, po koncu 1. svetovne vojne pa je prišlo do vsesplošnega odklonilnega odnosa do nekdanje države. Po ugotovitvah Janeza Cvirna so slovenski politiki v mesecih po prevratu kar tekmovali v tem, kdo si bo pripisal večje zasluge za rešitev iz »ječe narodov«. Ivan Šusteršič, eden redkih, ki so do konca dosledno zagovarjali habsburški okvir, pa je kmalu postal sovražnik Slovencev, avstrijakant in habsburški agent, po katerem je slovensko časopisje vseh barv leta in leta »zlivalo gojnico«.⁸

⁸ Cvirn, *Obesiti za pete*, str. 10.

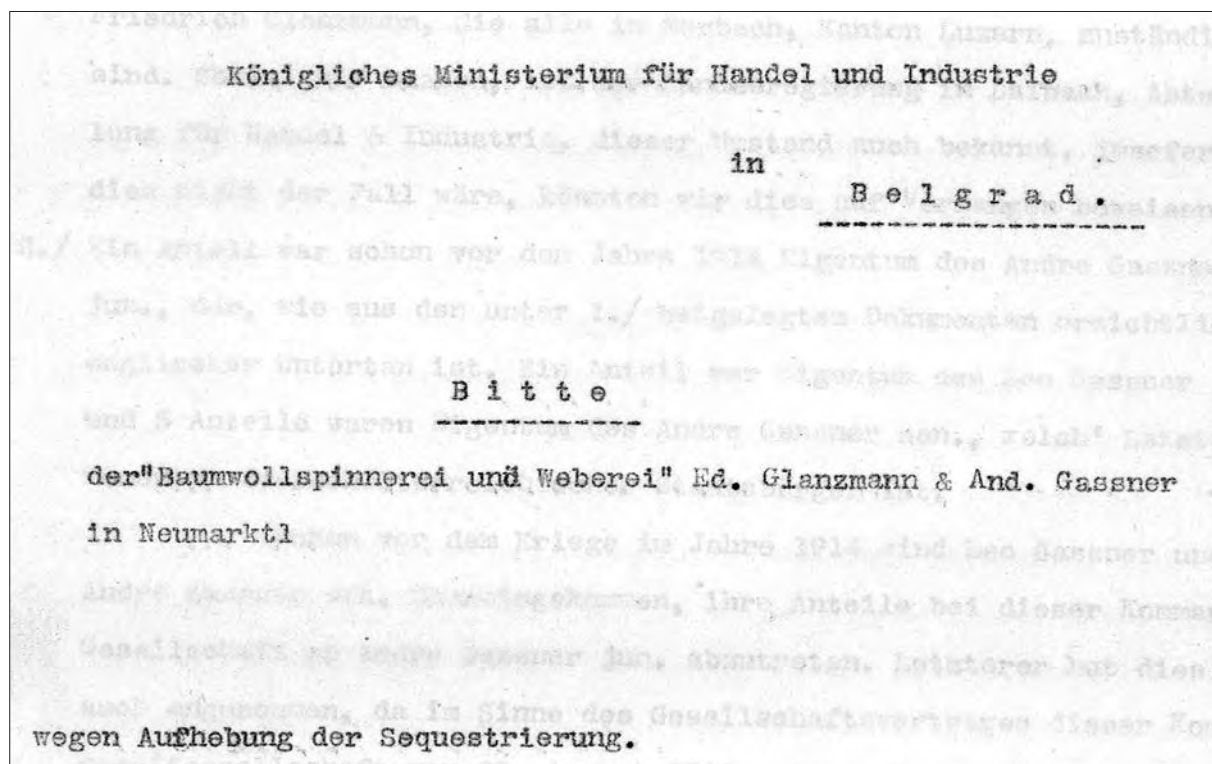
To je bilo tudi obdobje nerešenega mejnega vprašanja na Koroškem, zato je razumljivo, da je bilo v družbi čutiti nenaklonjenost (milo rečeno) proti Nemški Avstriji in njenim državljanom. Tako je bilo tudi v Tržiču, trgu, ki je desetletja veljal za eno glavnih nemških trdnjav na Kranjskem. Občinski svet je bil do leta 1911 v rokah tržiških Nemcev.⁹ V slovenskih časnikih, predvsem v *Novicah*, je mogoče velikokrat zaslediti norčevanje iz Nemcev v Tržiču. Tržič je tako omenjen kot »Nemčija pod Ljubljem« in »avstrijski Manchester«,¹⁰ omenja se tudi »tržiške Cimbre«.¹¹ Po razpadu Habsburške monarhije pa je bilo mogoče v zraku čutiti odpor do vsega avstrijskega/nemškega. Simbol te dobe je tako odpuščanje nemško govorečih uradnikov in menjavanje nemških napisov. Del obračuna z nemško govorečimi državljani je bila sekvstracija podjetij, v katerih so imeli lastniški delež tujci.¹² To je doletelo tudi Bombažno predilnico in tkalnico v Tržiču. Že pred sekvestracijo se je vodstvo BPT znašlo v težkem položaju, saj je bilo zaradi državne meje odrezano od družabnikov

⁹ Matić, *Nemci v Ljubljani*, str. 31.

¹⁰ Primerjava z Manchestrom je bila predvsem zaradi razvite obrti in industrije.

¹¹ Cimbri oziroma Kimbri je bila slabšalna oznaka za ljudi nemškega rodu. Kimbri so bili sicer germansko ljudstvo, ki je v prvem tisočletju pr. n. št. živelo na območju današnje Danske, kasneje so se preselili v današnjo Francijo in južno Nemčijo (gl. tudi Matić, *Nemci v Ljubljani*, str. 31).

¹² Kresal, *Tekstilna industrija*, str. 55.

*Prošnja lastnikov Bombažne predilnice in tkalnice za ukinitve sekvestra iz leta 1919
(SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 16).*

na Predarlskem in prodajne centrale v Trstu. Andreju Gassnerju st. nove razmere niso bile po volji. V več desetletjih bivanja v Trzinu se ni naučil slovenščine in je tako sklenil, da bo delež v podjetju predal sinu Andreju,¹³ sam pa kraj pod Ljubljeno zapustil.¹⁴

BPT je sicer veljala za komanditno družbo. Komanditna družba je bila razširjena javna trgovska družba posebne sestave. BPT kot komanditna družba je bila omejena na ozek krog komandistov, ki so vodenje firme predali vodilnima javnima družabnikoma, ki sta jamčila z vsem svojim zasebnim premoženjem. Obliko komanditne družbe so ustanovitelji izbrali tudi zaradi ugodnejše obdavčitve.¹⁵

Deželna vlada za Slovenijo je 21. maja 1919 izdala »Odlok o popisu, sekvestraciji in likvidaciji premoženja podanikov sovražnih držav«. Bankam in denarnim zavodom je bilo »podanikom« sovražnih držav prepovedano izplačevati vloge na vložne knjižice ali kontorentni račun ali jim izročati deponirane vrednostne papirje. Vlada je zapisala, da se vse aktivnosti na področju, ki jih ureja odlok, vršijo prek oddelka za trgovino in obrt v Ljubljani, oddelek pa je podrejen Ministrstvu za trgovino in industrijo v

Beogradu.¹⁶ V dodatnem dopisu lahko preberemo, da je bil za sekvestra Bombažne predilnice in tkalnice v Trzinu imenovan tržiški notar Matija Marinček, ki je imel nalogo čim prej popisati premoženje BPT.¹⁷

Odlok Deželne vlade se je sicer naslanjal na zakon srbske vlade iz leta 1915. V tem zakonu je bilo določeno ravnanje z imovino držav, ki so bile v vojni s Srbijo, namen pa je bil zaščititi srbske interese in premoženje pred vojno škodo. Zakon je zadeval premoženje državljanov Avstro-Ogrske, Nemčije in Turčije. Leto kasneje je srbska vlada sprejela sklepe pariške ekonomske konference, na kateri so bili dogovorjeni ukrepi za vojno obdobje. Med ukrepi je bila tudi sekvestracija podjetij sovražnikov.¹⁸

Odziv lastnikov BPT na sekvestracijo

Enota za Gorenjsko Kranj Zgodovinskega arhiva Ljubljana hrani dva dopisa, ki sta ju lastnika BPT Edmund Glanzmann in Andre Gassner ml.

¹³ V dopisih, zbranih v fondu Bombažne predilnice in tkalnice Trzin, se za mlajšega Gassnerja uporabljata dve obliki imena: Andre Gassner ml. in Andrew Gassner.

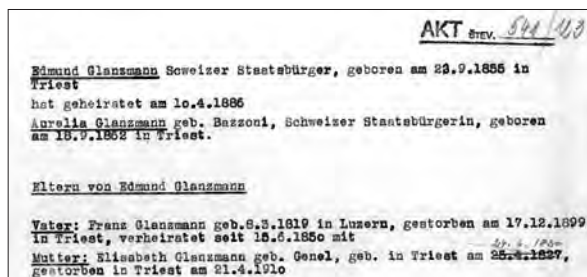
¹⁴ Mohorič, *Zgodovina*, str. 116.

¹⁵ Prav tam, str. 29–30.

¹⁶ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 14, *Vollzugsverordnung der Gesamt Landesregierung für Slowenien zur Verordnung des Ministeriums für Handel und Industrie vom 30/4. 19 Nr. 6717. betreffend die Beschreibung, Sequestrierung und Liquidierung des Vermögens von Untertanen feindlicher Staaten*, 21. 5. 1919.

¹⁷ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 14, *Beschluss der Landesregierung für Slowenien in Laibach, Abteilung für Handel & Gewerbe*, 21. 5. 1919.

¹⁸ Kresal, *Tekstilna industrija*, str. 56.

Prošnja Edmunda Glanzmanna za dovoljenje za stalno bivanje v Kraljevini Jugoslaviji leta 1938. Iz prošnje je razvidno, da je bil švicarski državlján (SI ZAL TRŽ 20, t. e. 8, a. e. 93).

(1880–?)¹⁹ po odločitvi Deželne vlade poslala ministrstvu za trgovino in industrijo v Beogradu. En dopis je v slovenščini, drugi, nekoliko daljši in podrobnejši, pa v nemščini. Že v naslovu sta napisala, da gre za prošnjo za ukinitve sekvestra nad BPT. Zapisala sta, da se je Deželna vlada za Slovenijo za sekvester odločila zato, ker naj bi bil v podjetju kapital sovražnikov (*Kapital feindlicher Untertanen*), toda lastnika sta podala več strani argumentov, ki naj bi pripomogli k temu, da se sekvester nad BPT odpravi. Glavni argument je bil, da ne Glanzmann ne Gassner nista bila državljana Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev sovražnih držav, temveč državljana Švice in Velike Britanije. V dopisu sta se trudila ministrstvu pojasniti, da je prišlo do napake:

»Od glavnice te tvrdke je namreč tretjina švicarska, dve tretjini pa angleški, zaradi česar je to podjetje nevtrarno ali prav za prav prijateljsko. Tretjina švicarske glavnice je namreč last gospoda Edmunda Glanzmanna in njegovih bratov Ivana in Friderika. Vsi trije so pristojni v Marbach, kanton Luzern. Za to je vedno mogoče doprinesiti dokaz po švicarskih oblastih.

Kar se tiče pa 2/3 angleške glavnice, velja to le pojasnilo. Gospod Andre Gassner ml., sedanji sošef gospoda Edmunda Glanzmanna, je angleški državlján že po rojstvu in je pristojen v Liverpoolu na Angleškem. Radi svoje narodnosti je bil od nekdaj avstrijske vlade interniran. Kasneje pa je dobil dovoljenje, da odpotuje lahko v nevtrarno inozemstvo, kjer se je javil prostovoljno angleškemu območju, da stopi v angleško vojsko. To se da vedno dokazati. Res je, da je njegov oče, dosedaj z gospodom Edmundom Glanzmannom šef tvrdke, pristojen v Bludenz na Vorarlberskem. Živel pa je dolgo let na Angleškem v Liverpoolu in je ustanovil tvrdko Gassner & Co v Liverpoolu, New Orleansu in Galvestonu.

Gospod Andre Gassner ml. je prišel leta 1908 z Angleškega z izrecnim namenom v Tržič, da prevzame tu podjetje, ker je njegov oče bolehen in že 73 let star. Leta

1914 so bili storjeni koraki, da bi odstopil gospod Andre Gassner st. in da bi stopil na njegovo mesto in prevzel podjetje gospod Andre Gassner ml.

Ali prišla je vmes vojska in preprečila nadaljnjo akcijo v tej smeri. S polomom Avstrije na koncu oktobra 1918 se je pričela takoj in nadaljevala prej omenjena akcija in je izročil gospod Andre Gassner st. vse svoje deleže na podjetju gospodu Andreju Gassnerju ml., k čemur je bil po družabni pogodbi z dne 15. 8. 1908 vsekakor opravičen.²⁰

Dobil je tudi splošno pooblastilo, šef pa samo radi tega ni mogel postati, ker ni bilo mogoče dobiti za registriranje v trgovskem registru potrebnih podpisov vsled nezmožnosti potovanja. Sedaj pa se je to zgodilo in je postal gospod Andre Gassner ml. šef in imejitelj druge tretjine družabne glavnice.

Zadnja tretjina deležev je bila last strijev gospoda Andre Gassner ml. Ti so izjavili že dostikrat prej, ker so čez 70 let stari ljudje, da bodo prepustili svoje deleže gospodu Andre Gassnerju ml. za slučaj svoje smrti. Ko je bil gospod Andre Gassner ml. zadnjič na obisku na Vorarlberskem, so mu dali striji naravnost opcijo glede svoje tretjine. Andre Gassner ml. je to tudi sprejel. Radi tega pa smatra gospod Andre Gassner ml. po pravici to zadnjo tretjino družabne glavnice kakor svojo, oziroma angleško glavnico.²¹

Vodstvo BPT se je tako obrnilo na Kraljevo ministrstvo za trgovino in industrijo, da razveljavi posebno upravo nad BPT. Toda Glanzmann in Gassner ml. nista čakala na odgovor, temveč sta sprožila pravo ofenzivo in poskušala ukinitve sekvestra doseči tudi po drugih kanalih. Tako sta denimo napisala šest strani dolg dopis Karlu Trillerju,²² nekdanjemu poverjeniku za trgovino in industrijo v Narodni vladi v Ljubljani.²³ Iz dopisa ni mogoče razbrati natančnega datuma nastanka dokumenta, toda na podlagi zapisanega lahko sklepamo, da je bil dopis Trillerju poslan konec maja 1919. Glanzmann in Gassner ml. sta zapisala, da ju veseli, da se je vlada zavezala k podpiranju industrije, da pa ta vladna izjava izpodbija njena dejanja. Eno izmed teh dejanj je bila odločitev, da se Bombažno predilnico in tkalnico v Tržiču postavi pod posebno nadzorstvo in sekvester. To dejanje naj po njunem mnenju ne bi služilo novi državi, saj naj bi zaviralo vlaganje zasebnega kapitala in željo po podjetništvu.

V nadaljevanju sta se dotaknila povsem praktičnih problemov, s katerimi sta se soočala kot lastnika BPT. Ker je veljala prepoved prometa (*Verkehrssperre*) v sosednje države, ki so bile del Avstro-Ogrske, so

²⁰ To je bilo res. Gl. sliko na naslednji strani.

²¹ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 16, Dopis Edmunda Glanzmanna in Andreja Gassnerja ml. Kraljevemu ministrstvu za trgovino in industrijo.

²² Dr. Karel Triller, slovenski politik, pravnik in gospodarstvenik (1862–1926).

²³ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 16, Dopis Edmunda Glanzmanna in Andreja Gassnerja dr. Karlu Trillerju.

¹⁹ Iz dopisov, shranjenih v fondu BPT v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enoti za Gorenjsko Kranj, lahko sklepamo, da je Andre Gassner ml. Tržič zapustil v začetku 40. let prejšnjega stoletja. Informacij o tem, kdaj je umrl, nimamo. Zadnji ohranjen njegov dopis v fondu BPT je iz oktobra 1943.

5.) Neu hinzugekommen sind als Kommanditisten die Söhne des öffentlichen Gesellschafters Herrn Andreas Gassner, die Herren Andre Gassner jun. und Leo Gassner.

Družbena pogodba (Gesellschafts-Vertrag) iz leta 1908, ki dokazuje, da je kot novi družabnik v družbo vstopil Andre Gassner ml. (SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 18).

Gassner Andrew
oče: Andrej, mati: Ana, roj. Heppberger
industrijalec
23. julija 1880. l.
Liverpool, Velika Britanija
Tržič, srez Kranj, dravska banovina
angleška
državljan Velike Britanije
r. k.
poročen
Sophie Germaine, roj. 17. junija 1903

Prošnja Andreja (Andrewa) Gassnerja za dovoljenje za stalno bivanje v Kraljevini Jugoslaviji leta 1938. Iz prošnje je razvidno, da je bil rojen v Liverpoolu (SI ZAL TRŽ 20, t. e. 8, a. e. 93).

velike količine že narejenih izdelkov čakale v Tržiču, namesto da bi jih poslali na Dunaj, v Feldkirchen in Bludenz. Glanzmann in Gassner ml. sta v pismu zapisala, da predilnici grozi izničenje naročil, če se stvari ne bodo kmalu uredile. Prav tako sta izrazila upanje, da bodo pogovori med jugoslovanskimi oblastmi in dunajsko vlado o tej temi obrodili sadove.

Druga velika težava, ki je pestila BPT, je bila pomankanje bombaža. V zvezi s tem sta Glanzmann in Gassner ml. izrazila zadovoljstvo, da so oblasti začele pogajanja v Švici, in upanje, da bo predilnici kmalu spet na razpolago zadostna količina bombaža.

Lastnika sta opozorila tudi na problem izplačevanja začasno nezaposlenih delavcev. To področje je bilo v Avstro-Ogrski urejeno z odlokom notranjega ministrstva s 7. januarja 1916, 22. januarja 1916 pa ga je povzela tudi deželna vlada za Kranjsko. Odlok je med drugim določal, da mora vajenec (*jugentlicher Arbeiter*) tedensko dobiti 8 K (kron), delavka 10 K, delavec 12 K in mojster 18 K. Ta denar je izplačal delodajalec, nato pa ga je v osemdesetih odstotkih prejel refundiranega od države.²⁴ Glanzmann in

Gassner ml. sta opozorila, da bi v trenutnih razmerah to pomenilo izplačanih 6000 K na mesec, ta vsota pa bi se še povečala, saj so se s fronte vračali vojaki, ki so prej delali v predilnici. Tako sta lastnika BPT dr. Karla Trillerja zaprosila, naj posreduje pri vladi in omogoči, da bi država krila večji del stroškov za brezposelne delavce. Tako naj bi bilo poskrbljeno za začasno oskrbo delavcev, poleg tega pa bi s tem preprečili morebitne delavske nemire.²⁵

Nadaljevanje agonije

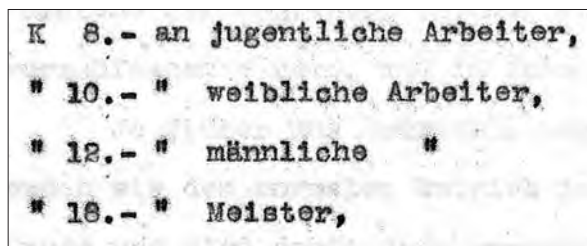
Junija 1919 se je Andre Gassner ml. s prošnjo za pomoč obrnil na ljubljanskega odvetnika dr. Milana Koruna.²⁶ Ta mu je odpisal, da je v zvezi z ukinitvijo

dustrije (*Kriegsverband der Baumwollindustrie*) in finančno ministrstvo. Sodeč po dopisu dr. Trillerju lahko sklepamo, da sta se lastnika BPT spraševala, kako bo z vrnitvijo sredstev zdaj, ko je tovarna v drugi državi. Vojno združenje bombažne industrije je v dopisu lastnikoma BPT zapisalo, da naj bi tudi Kraljevina SHS sprejela enake ukrepe glede povrnitve sredstev, ki so bili namenjeni brezposelnim delavcem.

²⁵ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 16, Dopis Edmunda Glanzmannu in Andreja Gassnerja dr. Karlu Trillerju.

²⁶ Dr. Milan Korun, slovenski odvetnik in politik (1886–1962).

²⁴ Refundacijo sta financirala Vojno združenje bombažne in-

Dopis lastnikov BPT dr. Karlu Trillerju iz leta 1919
(SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 16).

sekvestra že posredoval pri komisiji za trgovino in obrt. Ta mu je sporočila, da ministrstva v Beogradu ne more zaprositi za dvig sekvestra, ker je večina kapitala v firmi tujega izvora. Poleg tega je dr. Korun izvedel, da je sekvestracija bolj formalne narave in da bo v kratkem prišlo do preoblikovanja firme iz komanditne v delniško družbo, kjer bo omogočen tudi vložek domačega kapitala.²⁷

Iz zapisanega lahko ugotovimo, da se je vodstvo BPT po sekvestraciji znašlo v veliki zadregi. Po odloku vlade je namreč podjetje prišlo pod sekvester zaradi tega, ker je bil v njem zastopan kapital državljanov Nemške Avstrije, in dejansko je bilo res tako. Andre Gassner st., ki je bil uradno lastnik dela podjetja, je bil v času izdaje odloka avstrijski državljan. Če gledamo s tega vidika, je bila torej postavitev tovarne pod sekvester upravičena odločitev.²⁸ Glanzmann in oba Gassnerja so torej v naslednjih mesecih uporabili nekaj pravnih akrobacij, poleg tega pa so v želji po ukinitvi sekvestra sprožili pravo diplomatsko ofenzivo, ki je segla vse do najpomembnejšega slovenskega politika tiste dobe, dr. Antona Korošca (1872–1940).

Ob vsem tem dogajanju je treba imeti pred očmi, kakšne so bile v tistih prelomnih mesecih razmere na slovenskem ozemlju in kako je bila slovenska javnost nastrojena proti osebam nemškega/avstrijskega porekla. Tega seveda ne moremo označiti kot slovensko posebnost, saj so bili ozemeljski spori s sosedi po prvi svetovni vojni nekaj povsem običajnega. Nove meje marsikje v Evropi še niso bile določene in države so se borile za dele ozemlja, bodisi na bojnem polju bodisi s strupenimi napadi v propagandi in časopisju.²⁹ V slovenskih časopisih lahko tako maja in junija zasledimo naslove, kot je *Zločinstva Nemcev nad Koroškimi Slovenci*.³⁰ Časopis *Jugoslavija* je po uspešni ofenzivi na Koroškem zapisal, da je »Korotan« osvojen in da je v bistvu prav, da so Nemci na Koroškem počeli grozodejstva, saj so tako vsemu svetu pokazali

svoj pravi obraz. Nemškutarji med slovenskim prebivalstvom pa naj bi sedaj po mnenju avtorja članka tako ali tako pobegnili.³¹ Tako je še bolj zanimivo, da lahko v tistem času v *Slovenskem narodu* preberemo dopis Janka Lesničarja, ki spodbuja k večji strpnosti: »Istina, treba je našim Nemcem energično povedati, da so sedaj pod drugim režimom ter da sedaj imajo te in te dolžnosti proti naši državi. Ali posameznike napadati in blatiti, ni dostojno in nas je tudi nevredno! Ako misli kdo, da ima proti tej ali oni osebi kak upravičen sum ali pritožbo, naj to javi pristojni oblasti z navedbo pričin in dejstev: prepričan sem, da se mu bo ustreglo. Nepodpisani napadi na posamezne osebe v časopisju, bojda v državnem interesu, v resnici pa največkrat v interesu osebnega sovraštva, so ogabni in nedostojni.«³²

Zapisano v časopisju nima neposredne zveze s težavami, s katerimi sta se soočala lastnika BPT, nam pa pomaga ustvariti sliko tistega negotovega časa, ko so se na novo krojile usode evropskih narodov in ko javno mnenje tujcem ni bilo naklonjeno. V nekaterih člankih v slovenskem časopisju lahko zasledimo tudi neposredne besedne napade na Glanzmanna in Gassnerja ml., denimo v članku, objavljenem v časniku *Jugoslavija* na začetku januarja 1919. Avtor je zapisal, da se v Trzinu skorajda ne čuti, da Slovenci zdaj živijo v novi državi in da niso več tujci na lastnih tleh. V kraju pod Ljubljeno naj bi se še vedno slišala nemška govorica, pa tudi napisi naj bi še spominjali na nekdanje čase. Avtor je zapis zaključil v upanju, da se bodo nekoč Slovincem odprle oči in da se bodo začeli zavedati, da so gospodar na svojih tleh in ne podrejeni ponemčenim tujcem.³³

Slovenci so torej začeli vojno proti vsemu, kar je spominjalo na nekdanjo »ječo narodov«. Številni nemško govoreči prebivalci slovenskega prostora so ostali brez služb, zato so v strahu za lastno eksistenco emigrirali. Z zaostrovanjem obmejnih spopadov na Koroškem se je pritisk na nemško prebivalstvo še povečeval.³⁴

Javno mnenje torej ni bilo na strani Glanzmanna in Gassnerja ml., pa vendar je treba priznati, da so se tudi oblastniki tedaj znašli v neugodnem položaju. Po eni strani so si z ukrepi proti državljanom Nemške Avstrije pridobivali politične točke, po drugi strani pa so se zavedali, da lahko tudi druga stran s protiukrepi škoduje jugoslovanskim prebivalcem. Na to je jasno opozarjal zapis v *Slovincu*: »Jasno in čisto dosledno je, da imajo razne tozadevne ovire od naše strani za posledico razne protiukrepe od nasprotne in narobe. Treba je velike previdnosti pri izbiri raznih nadzornikov in sekvestrov, ki dostikrat nepremišljeno, iz egoističnih ter osebnih nagibov postopajo, sicer bi se utegnile zgoditi, da bo država škodo trpela. Vsako sa-

²⁷ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 17, Korespondenca Edmunda Glanzmanna in Andreja Gassnerja z dr. Milanom Korunom.

²⁸ Mohorič, *Zgodovina bombažne predilnice*, str. 126.

²⁹ Literatura na temo političnih napetosti in vojaških spopadov v letih po prvi svetovni vojni na primer: Gerwarth, *The vanquished*; Kershaw, *To hell and back*.

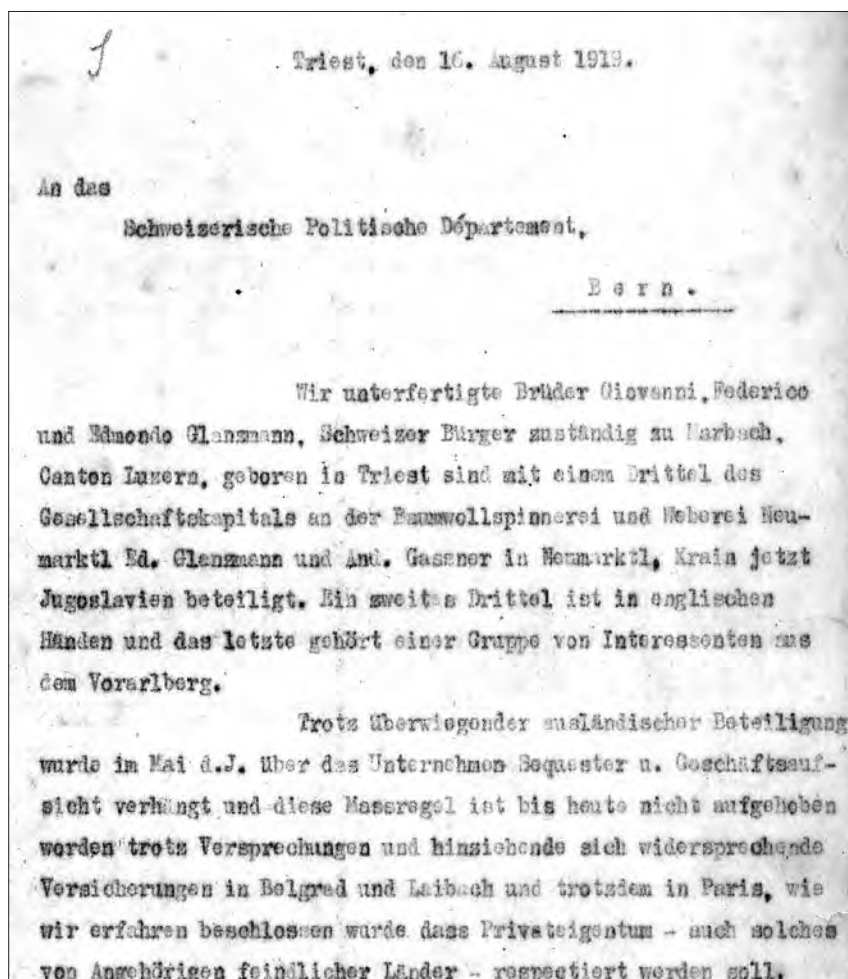
³⁰ *Slovenec*, 25. 5. 1919, str. 2, »Zločinstva Nemcev nad Koroškimi Slovenci«.

³¹ *Jugoslavija*, 3. 6. 1919, str. 1, »Osvobojeni Korotan«.

³² *Slovenski narod*, 26. 5. 1919, str. 1, »Več dostojnosti in pozitivnega dela!«.

³³ *Jugoslavija*, 5. 1. 1919, str. 3, »Iz Trzinca«.

³⁴ Cvirn, *Nemška manjšina*, str. 570–571.

Dopis bratov Glanzmann švicarskim oblastem v Bernu (SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 14).

*molastno postopanje mora odpasti ter morajo nadzorniki biti osebno odgovorni za svoje postopanje; kajti le na ta način zmoremo isto zahtevati od druge strani. Vsi ti premarljivi skrbniki ne smejo pozabiti, da imajo Jugoslovani naravnost ogromno premoženje v Nemški Avstriji, da slednja ne bo varčevala z protiukrepi in da se na ta način začne boj na nož.*³⁵

Kljub vsemu sta lastnika BPT nadaljevala s svojo diplomatsko ofenzivo. Gassner ml. je kar dvakrat odšel v Beograd, da bi pri oblastnikih posredoval za ukinitve sekvestra. Najprej se je v prestolnico države odpravil konec junija 1919, vendar njegove aktivnosti niso obrodile sadov. Gassner ml. je tako konec julija še enkrat odšel v Beograd, kjer se je srečal celo z vodilnim slovenskim politikom v Kraljevini SHS, dr. Antonom Korošcem, ki je bil v tistem obdobju podpredsednik vlade. Gassner ml. je Korošču predstavil svoje vidike problema, posebej pa je poudaril, da se z vsakim dnem sekvestra povečuje škoda za BPT, to pa bi na dolgi rok pomenilo, da bi lahko veliko ljudi ostalo brez službe. Dr. Korošec je Gassnerju ml. pri-

sluhnil in mu zagotovil, da bo za ukinitve sekvestra posredoval pri ministru za trgovino dr. Veljkoviću.³⁶ Toda ravno v tistem času je v Beogradu prišlo do vladne krize in verjetno tudi zaradi tega dr. Korošcu ni uspelo doseči ukinitve sekvestra. Zato sta se bila Glanzmann in Gassner ml. prisiljena obrniti na predstavnštva svojih držav in tako prek diplomatskih kanalov doseči svoje cilje. Že konec julija 1919 je Gassner ml. prejel dopis Deželne vlade za Slovenijo, v katerem je pisalo, da se mora sekvester obdržati, ker je v njem znatno zastopan kapital Nemške Avstrije. »Obenem se zahteva, da predloži Ed. Glanzmann in drugi udeležniki iz rodbine Glanzmann dokaz njegovega državljanstva, izdanega od švicarske oblasti pristojnega kantona in overovanega od ministrstva zunanjih zadev, ter našega poslaštva v Bernu. Isti dokaz morate tudi Vi predložiti, da ste angleški državljani. Ta dokaz mora biti overovan od Foregen Office-ja.«³⁷

³⁶ Vojislav Veljković, srbski politik in pravnik (1865–1931).

³⁷ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 14, Dopis Deželne vlade za Slovenijo Andreju Gassnerju ml., 22. 7. 1919.

³⁵ *Slovenec*, 11. 7. 1919, str. 3, »Dnevne novice«.

Z obiskoma v Beogradu je torej Gassner ml. vladno neposredno opozoril na problem, s katerim se je soočala BPT, toda vidnejšega uspeha mu obisk v prestolnici ni prinesel. Tako sta se oba lastnika obrnila na poslaništva svojih držav in poskušala prek njih priti do uspeha. Še prej pa je Andre Gassner st. svoj delež v podjetju tudi uradno prenesel na sina. Tako je v Uradnem listu Deželne vlade za Slovenijo z dne 20. avgusta 1919 zapisano, da je v Bombažno predilnico in tkalnico namesto Andreja Gassnerja st. vstopil Andre Gassner ml. in je od sedaj naprej »osebno jamčeči družabnik«, ki skupaj z Edmundom Glanzmannom zastopa družbo.³⁸

Zaključna diplomatska ofenziva in končni uspeh

Bratje Glanzmann so se z dopisom z dne 16. avgusta 1919 obrnili na švicarske oblasti v Bernu in jih prosili za pomoč. Najprej so Giovanni, Federico in Edmondo (Edmund) Glanzmann poudarili, da so švicarski državljani, pristojni v Marbachu, v kantonu Luzern in da so lastniki ene tretjine BPT. Nato so opisali svoja dosedanja prizadevanja v boju za ukinitve sekvestra, potem pa so prešli k stvari. Zapisali so, da so švicarskemu generalnemu konzulu v Beogradu predložili dokaz švicarskega konzulata v Trstu, ki je potrdil, da imajo bratje Glanzmann švicarsko državljanstvo. Toda beograjske oblasti so to potrdilo označile kot nezadostno, konzul Vögeli³⁹ pa je bratom svetoval, naj potrdilo o državljanstvu dobijo neposredno od vlade luzernskega kantona (*Regierungsrat des Cantons Luzern*). Bratje Glanzmann so dodali, da si želijo potrdilo o državljanstvu čim prej, saj bo le tako prišlo do ukinitve sekvestra.⁴⁰

Glanzmann pa ni pisal samo švicarskim oblastem v Bernu, ampak je v želji po čim hitrejši ukinitvi sekvestra stopil v stik tudi s švicarskim poslanikom na Dunaju in švicarskim konzulom v Trstu. Oktobra 1919 je Glanzmann prejel pismo švicarskega generalnega konzula v Beogradu Vögeli, ki je opisal položaj v zadnjih tednih. Najprej je Glanzmannu sporočil, naj za ukinitve sekvestra posreduje tudi britansko poslaništvo v Beogradu, saj je Andre Gassner ml. za pomoč zaprosil tudi britanske oblasti. Iz pisma lahko sklepamo, da so Britanci v Beograd že poslali potrdilo o Gassnerjevem državljanstvu, da pa Vögeli še ni prejel potrdila švicarskih oblasti, ki bi dokazovalo, da so Glanzmanni Švicarji. Generalni konzul je za konec še zapisal, da nujno potrebuje to potrdilo, preden bo odšel k oblastem v Beogradu in se zavzel za ukinitve sekvestra.⁴¹ 25. novembra so Glanzmanni prejeli dva uradna dopisa, ki sta jih nekoliko pomirila.

En dopis je poslal švicarski poslanik v Italiji Wagnier, avtorja drugega dopisa žal ne moremo identificirati, glede na napisano pa lahko upravičeno sklepamo, da je delo švicarskega konzula v Trstu. Švicarski poslanik v Italiji je bratom Glanzmann sporočil, da je švicarski generalni konzul v Beogradu skupaj z britanskimi diplomati v prestolnici sprožil akcijo pri oblasteh Kraljevine SHS z namenom, da se sekvester nad BPT končno ukine. V dopisu lahko preberemo, da sta se Vögeli in britansko poslaništvo s pismom obrnila na jugoslovansko zunanje ministrstvo in da pričakujeta, da bo sekvester kmalu umaknjen.⁴²

Vodstvo BPT je več mesecev bilo boj z državnimi oblastmi, toda na začetku decembra 1919 diplomatska aktivnost še ni obrodila sadov. Tako je Andre Gassner ml. pred koncem leta še tretjič odpotoval v Beograd, da bi tam posredoval pri jugoslovanskih oblasteh. Bil je presenečen, ko so mu v Beogradu povedali, da je bil sekvester nad podjetjem ukinjen že 2. oktobra 1919. V Beogradu so lastniku BPT pokazali dotični odlok ministrstva. Gassner ml. se je tako odpravil domov, kjer pa je skupaj z Edmundom Glanzmannom ugotovil, da v BPT še niso prejeli nobenega obvestila, da je sekvester ukinjen. Tako je bilo vodstvo Bombažne predilnice in tkalnice prisiljeno Deželni vladi za Slovenijo poslati dopis, v katerem jo je pozvalo, naj čim prej uradno naznani konec sekvestracije in to objavi v uradnem listu. Na ta način bi lahko BPT spet začela z nemotenim delovanjem.⁴³

Tik pred koncem leta 1919 je za vodstvo predilnice in tkalnice vendarle prišla težko pričakovana novica. Deželna vlada za Slovenijo je v dopisu z dne 29. decembra 1919 sporočila, da sta sekvester in državno nadzorstvo nad BPT razveljavljena. V dopisu lahko preberemo, da je ministrstvo za gospodarstvo in industrijo v Beogradu sekvester ukinilo 6. oktobra in ne 2. oktobra, kot je v dopisu Deželni vladi zapisal Glanzmann.⁴⁴ Dokončno sta si lahko Glanzmann in Gassner ml. oddahnili, ko sta 5. februarja 1920 prejela dopis Deželnega sodišča v Ljubljani, v katerem je pisalo: »Na podlagi sklepa deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani, oddelek za trgovino in obrt, z dne 29. decembra 1919 št. 2961/19–15, se dovoli pri zemljišču tvrdke Ed. Glanzmann & And. Gassner v Tržiču vl. št. 503 deželne deske Kranjske, izbris zaznambe posebnega nadzorstva in sekvestracije.«⁴⁵

Lastnikoma Bombažne predilnice in tkalnice je torej na začetku leta 1920 uspelo doseči tisto, za kar sta si prizadevala večji del leta 1919 – ukinitve sekvestra nad BPT.

³⁸ Uradni list deželne vlade za Slovenijo, 20. 8. 1919.

³⁹ Ponekod je zapisan priimek Vögdi.

⁴⁰ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 14, Dopis bratov Glanzmann švicarskim oblastem, 16. 8. 1919.

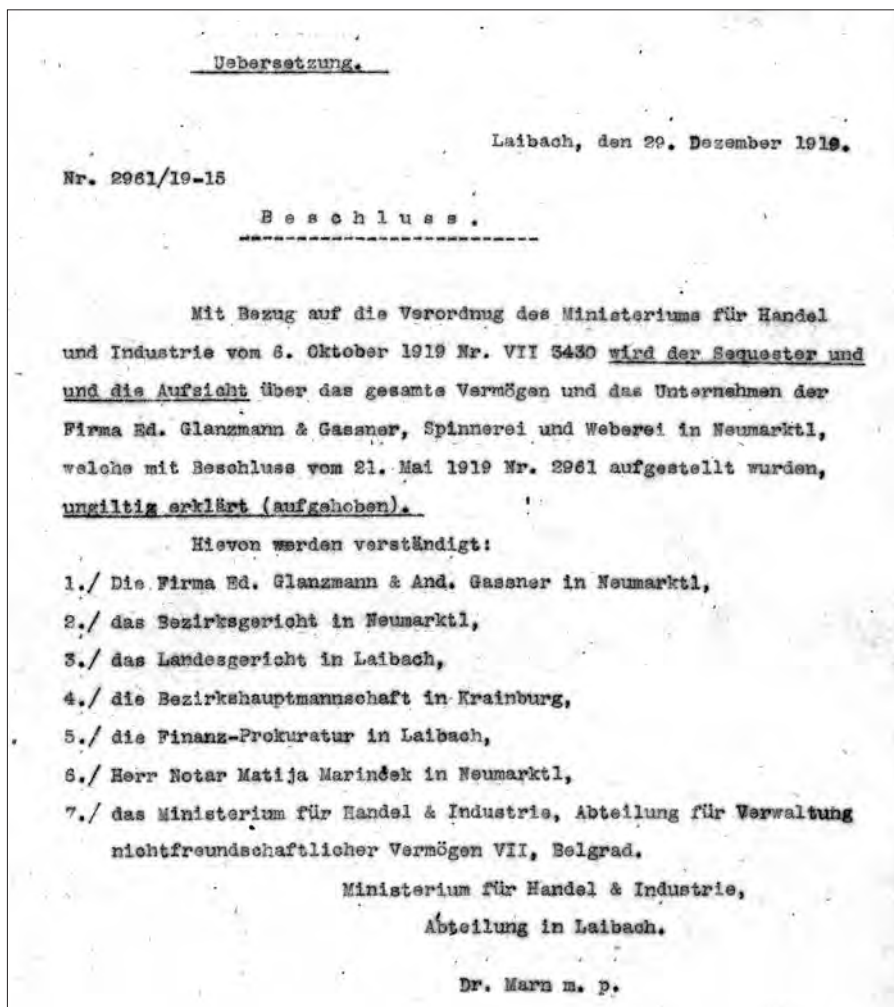
⁴¹ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 16, Dopis švicarskega generalnega konzula Vögeli, bratom Glanzmann, 8. 10. 1919.

⁴² Prav tam, Dopis švicarskega poslanika v Italiji bratom Glanzmann 18. 11. 1919.

⁴³ SI ZAL TRŽ 20, t. e. 2, a. e. 17, Dopis vodstva BPT Deželni vladi za Slovenijo, 17. 12. 1919.

⁴⁴ Prav tam, Dopis Deželne vlade za Slovenijo vodstvu BPT, 29. 12. 1919.

⁴⁵ Prav tam, Dopis Deželnega sodišča v Ljubljani vodstvu BPT, 30. 1. 1920.

Dopis ministrstva za trgovino in industrijo – oddelka v Ljubljani – lastnikoma Bombažne predilnice in tkalnice (SI ZAL TRŽ 20).

Sklep

Ko z varne časovne razdalje gledamo na razmere ob koncu prve svetovne vojne na Slovenskem, lahko vidimo, da so bili ljudje, ki so imeli svoje korenine drugje, posebej tisti, katerih predniki so izhajali z nemško govorečega območja, deležni številnih predsodkov in sodb, ki se nam s časovne distance zdijo nepravilne. Bilo bi neodgovorno, če bi si kot zgodovinarji zatiskali oči in zagovarjali stališče, da so se krivice dogajale samo našim rojakom na tujem. Tako kot so morali slovensko govoreči ljudje trpeti na avstrijskem Koroškem, tako so tudi številni nemško govoreči prebivalci slovenskega prostora trpeli zaradi izključevanja. Tako je Janez Cvirn v eni izmed svojih analiz zapisal, da so Slovenci po prvi svetovni vojni hiteli s »popravljanjem« starih krivic. Vse, kar je spominjalo na nekdanje nemško gospodstvo, se je znašlo na udaru, od uličnih tabel do spomenikov vladarjem.⁴⁶

V članku sem se osredotočil na težave lastnikov Bombažne predilnice in tkalnice Tržič. Glanzmann in Gassnerja so imeli pri vodenju svojega podjetja zvezane roke, ker so bili po rodu tujci. Toda kljub temu se je njihova zgodba končala ugodneje kot zgodbe številnih drugih ljudi tujega izvora (predvsem nemškega), ki so po prvi svetovni vojni ostali brez službe in v strahu za lastno eksistenco odšli v Republiko Avstrijo. Glanzmann in oba Gassnerja so kot uspešni poslovneži spletli številne vezi z uglednimi posamezniki, s pomočjo katerih so sorazmerno hitro dobili nazaj upravljanje Bombažne predilnice in tkalnice.

Ob branju arhivskih dokumentov in časopisja iz tistega obdobja lahko ugotovimo, da so Slovenci na vsak način želeli prekiniti vezi z Avstro-Ogrsko in se začeli obračati proti Beogradu. Tako sta bila tudi ugledna poslovneža, kot sta bila Andre Gassner st. in Edmund Glanzmann, deležna številnih opazk in na novo ustvarjenih preprek v vsakdanjem življenju, in

⁴⁶ Cvirn, *Nemška manjšina*, str. 569.

Tržič v dvajsetih letih 20. stoletja (SI ZAL LJU 342).

to kljub temu, da sta v letih pred prvo svetovno vojno storila veliko za razvoj Tržiča.⁴⁷

Gassnerja in Glanzmann so bili tako v mesecih po prvi svetovni vojni v nemilosti pri oblasteh in tudi pri delu prebivalstva. Vendar se je to zgodilo predvsem zaradi evforije, ki je bila prisotna v novi državi in je omalovaževala vse, kar je bilo povezano s staro Avstrijo. Zato moramo dogodke po koncu prve svetovne vojne presojati v kontekstu časa in prostora. Zanimivo pa je, da v zapisu Vojnega sodišča ljubljanskega vojnega področja iz leta 1945 najdemo opis Edmunda Glanzmanna. V njem lahko preberemo, da so bili Glanzmannu Slovenci in Nemci enako dragi, nemčurjev pa naj ne bi trpel.⁴⁸ Tudi Andre Gassner st. je bil v kasnejših letih deležen lepših besed kot ob razpadu Avstro-Ogrske. V *Cerkvenem glasniku za tržiško župnijo* lahko ob njegovi smrti preberemo sledeči zapis: »Blagega pokojnika lahko imenujemo ustanovitelja modernega Tržiča. Kamorkoli se v Tržiču ozreš, povsod gledaš sadove njegovega neumornega dela. S svojim zvestim tovarišem Ed. Glanzmannom sta pridrugačila obliče nekdanjega Tržiča. Tržič mu je postal prava domovina, ki jo je ljubil z vso iskrenostjo svojega srca. Nad 30 let je prebival v Tržiču, poznal je vsakega tržičana in vse njihove težave.«⁴⁹

Seveda moramo te besede vzeti nekoliko z rezervno, kljub temu pa lahko razberemo, da lastnik Bombažne predilnice in tkalnice ni bil samo Slovencem nenaklonjen kapitalist, kot so ga prikazovali po prvi svetovni vojni, ampak sta bila tako Gassner kot tudi Glanzmann v veliki meri zaslužna za razvoj Tržiča.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAL KRA 145, Zbirka razglednice in voščilnice.
ZAL KRA 256, Vojno sodišče ljubljanskega vojnega področja.
ZAL LJU 342, Fototeka.
ZAL TRŽ 20, Bombažna predilnica in tkalnica Tržič.

DRUGI VIRI

Uradni list deželne vlade za Slovenijo, 1919.

ČASOPISI

Cerkveni glasnik za tržiško župnijo, 1926.
Jugoslavija, 1919.
Slovenec, 1919, 1920.
Slovenski narod, 1919.
Tržiški vestnik, 1955.

LITERATURA

Cvirn, Janez: Nemška manjšina na Spodnjem Štajerskem v času med obema vojnama (1918–1941). *Migracije in slovenski prostor od Antike do danes* (ur. Peter Štih in Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010, str. 568–575.

Cvirn, Janez: Obesiti za pete in scvreti nad ognjem. Slovenci in Habsburška monarhija. *Zgodovina za vse* 2, 1995, št. 2, str. 9–16.

Gerwarth, Robert: *The vanquished. Why the first world war failed to end, 1917–1923*. London: Penguin books, 2017.

Kershaw, Ian: *To hell and back. Europe 1914–1949*. London: Penguin books, 2016.

Kragl, Viktor: *Zgodovinski drobci župnije Tržič*. Tržič: Župni urad, 1936.

Kresal, France: *Tekstilna industrija v Sloveniji*. Ljubljana: Založba Borec, 1976.

Kresal, France: Avstrijski kapital v industriji stare Jugoslavije. *Prispevki za novejšo zgodovino* 27, 1987, št. 1–2, str. 33–38.

Matić, Dragan: *Nemci v Ljubljani 1861–1918*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino filozofske fakultete, 2002.

Mohorič, Ivan: *Bombažna predilnica in tkalnica v Tržiču. Nastanek, razvoj in delo 1885–1960*. Tržič: Mestni muzej Tržič, 1960.

Rakovec, Andreja: Likovna umetnost 20. in začetka 21. stoletja v Tržiču in bližnji okolici. *Kronika* 68, 2020, št. 3 (Iz zgodovine Tržiča), str. 741–806.

⁴⁷ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 129.

⁴⁸ SI ZAL KRA 0256, t. e. 2.

⁴⁹ *Cerkveni glasnik za tržiško župnijo*, januar 1926, str. 1, »Andrej Gassner †«.

S U M M A R Y

“Overnight Gassner became an Englishman and Glanzmann a Swiss Italian.” Sequestration of the Cotton Spinning and Weaving Mill of Tržič in 1919

The article discusses the difficulties faced by the owners of the Cotton Spinning and Weaving Mill (Bombažna predilnica in tkalnica – BPT) of Tržič Edmund Glanzmann, Andre Gassner, Sr., and Andre Gassner, Jr., after the end of the First World War. Identifying Glanzmann and Gassner, Sr., as citizens of hostile states, the Kingdom of SHS sequestered BPT, placing its owners' endeavours to end the sequestration in a time when Slovenia was trying to obscure the memory of Austria-Hungary and its society was increasingly intolerant of the German-speaking community. In 1919, the owners of BPT thus had to use all their diplomatic skills and connections. Andre Gassner, Jr., a BPT partner that succeeded his father Andre Gassner, Sr., after the war, travelled three times to Belgrade, calling on the authorities to terminate the sequestration of the company and trying to demonstrate that he himself and Glanzmann were not citizens of states hostile to

the Kingdom of SHS. He even requested assistance from the most distinguished Slovenian politician of that time, Anton Korošec. In numerous letters addressed at the authorities, Glanzmann and Gassner, Jr., pointed to large quantities of finished products sitting in Tržič, prevented under the given circumstances from being transported abroad. Apart from the looming cancellation of orders that this entailed, the owners of BPT also had to cope with the shortage of cotton.

Nonetheless, despite finding themselves in a postwar atmosphere unfavourable to – especially German-speaking – aliens, Glanzmann and Gassner, Jr., resolved their problem relatively quickly with the help of numerous acquaintances as well as their strong reputation as successful businessmen. Their episode sheds light on the developments that took place at the end of the First World War, when most Slovenes enthused over the creation of the new state – the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on the one hand and tried to leave the period of Austria-Hungary behind as quickly as possible on the other. Although German-speaking aliens, such as Glanzmann and Gassner, Jr., met with little public sympathy amid such an atmosphere, they nevertheless terminated the sequestration of the Cotton Spinning and Weaving Mill of Tržič successfully by applying their diplomatic skills.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)